• Mi történt Szegeden 1848–49-ben?

A haza szólította a várost

Az alábbi összeállítás annak az időszaknak a szegedi eseményeit foglalja össze, amely az 1848-as forradalom hírének megérkezésétől az 1849-es szőregi csatavesztésig tartott. E tizenhárom hónap folyamán a város forradalmi változások idején éppúgy, mint a szabadságharc hónapjaiban mindvégig a hazaszeretet tüzével égett. A szegedi ügyszeretet és áldozatkészség elismerést szerzett a város számára. A kronológia dr. Szántó Imrének a Szeged története című monográfiában megjelent tanulmánya nyomán készült.

Csata Szőregnél, 1849-ben

1848. március 17-én a nemzeti lobogóval fellobogózott Pannónia gőzös utasai meghozták Szegedre a forradalom hírét. Az utasok beszámoltak a pesti eseményekről és hoztak magukkal azokból a lapokból is, amelyek a 12 pontot és Petőfi Sándor *Nemzeti dal* című költeményét közreadták. Tary Pál városi kapitány a nép kívánságára mintegy ezer ember előtt a Széchenyi téren felolvasta a szegedi követek jelentését a pozsonyi országgyűlés március 14-i és 15-i üléséről. A követek által küldött levél tartalmazta az országgyűlésnek a sajtó- és lelkiismereti szabadságról, az általános közteherviselésről, illetve a népképviseleti rendszerről elfogadott határozatait. A szegediek kitörő lelkesedéssel fogadják a híreket. Az utcákon kisebb csoportok vonultak, zeneszó mellett éltették a szabadságot, a vendéglőkben ki sem fogytak a lelkes szónoklatokból és hazafias beszédekből.

Március 18-án a rendkívüli városi tanács a polgárok kérésére több ezres népgyűlésen ismertette a híreket. Az egybegyűltek kinyilvánították hálás elismerésüket Kossuth Lajosnak és kimondták, hogy „a közrend a csend s a bátorság fenntartása érdekében állandó bizottmány alakíttassék" a népgyűlés által. A népgyűlés ezzel a választásokig rendszeressé és intézményessé tette magát, a határozatokat pedig az állandó választmány hozta.

Március 19-én, vasárnap Szeged minden templomában istentiszteletet tartottak a „haza békés átalakulásáért". Az épületekre kitűzték a nemzeti lobogót. Estére kivilágították az ablakokat. Az utcai néphullámzás csak késő este ült el.

Március 20-án este a miniszterelnökké kinevezett Batthyány Lajos magyar miniszterelnök tiszteletére fáklyásmenetet rendeztek. Osztrovszky József városi tanácsnok szónoklatában a kormány és az országgyűlés iránti bizalomra hívta fel a lakosságot.

Március 27-én a miniszterelnök felhívására a város azt jelentette Batthyány Lajosnak, hogy az eddig fennálló polgárőrségen kívül az őrseregbe önkéntesen beálló egyének száma 700 felett van, de még nincsenek felfegyverezve.

Március 31. A szegedi lakosság felvonult a vár déli kapuja elé és leverte róla a vasból kovácsolt kétfejű sast, a Habsburg császári jelképet. A város a nemzetőrség részére 2000 puska, 200 karabin, 400 pisztoly, és 200 kard elküldését kérte.

Május 16-án a kormány elrendelte tíz honvédzászlóalj felállítását, majd május 21-én Szegeden megkezdték a toborzást. A szervezés kezdetben központi utasítások hiányában akadozott.

Május 30-án a hadügyminisztérium Szegedet jelölte ki a 3. honvédzászlóalj alakulási központjául. A toborzás körzete: Bihar, Békés, Arad, Krassó, Torontál, Csanád és Csongrád vármegye; a felszerelésről a város gondoskodott.

Április 24-én az utolsó népgyűlésen a szegedi követek kihirdették az országgyűlési törvénycikkeket. A közelgő városi tisztújítás elnökéül Kárász Benjámin főispánt választották.

Április 28-ra a város 2564 főnyi nemzetőrséget írt össze. Június elejére 4525 gyalogos és 130 lovas (a környező tanyavilággal együtt 5933 gyalogos és 460 lovas) nemzetőrt állított ki. Ez a létszám az országos átlag fölött állt.

Május 2-tól kezdve öt napon át folyt a tisztújítási választásra jogosult polgárok összeírása. A népességhez viszonyítva Felsőváros 50, Alsóváros 54, Palánk 46, Rókus 35 képviselőt választhatott.

Május 14-én a szavazás a liberálisok győzelmével ért véget; Vadász Manó ügyvéd lett a polgármester. Főbírónak Tóth Mihályt választották.

Június 18-án Szegeden Kossuth Lajost és Klauzál Gábort választották országgyűlési képviselőnek, ám ők már korábbról Pesten, illetve Csongrádon megszerezték a képviselőséget, így nem fogadták el a szegedi megbízatást. Helyettük július 2-án Osztrovszki Józsefet és Rengey Ferdinándot választották a szegediek.

Június 21-én a szegedi 3. zászlóaljat a szerb felkelők ellen az óbecsei táborba vezényelték, de hamarosan visszarendelték Szegedre. Június 22-én Batthyány a zászlóalj őrnagyává és parancsnokává Damjanich Jánost nevezte ki. Damjanich az újoncállományból fegyelmezett magas harcértékű csapatot teremtett.

Július 10-én Mészáros Lázár hadügyminiszter felszólítása nyomán a város a felsővárosi zárdában kórház nyitását döntötte el. Az alsóvárosi ferences zárdát is katonai kórházzá rendezték be. Augusztusban a piarista főgimnázium, az elemi iskola és a piarista tanárok lakóházát is átalakították kórházzá. Szeptemberre a város által elhelyezett sebesültek száma elérte a 900-at, de a kórházakon kívül a magánházakban is nagy volt a sebesültek száma.

Július 14-én a 3. honvéd zászlóalj a szenttamási szerb sáncokat megrohamozva átesett a tűzkeresztségen.

Augusztus 9-én gőzhajón Szegedre érkezett Mészáros Lázár hadügyminiszter, aki a városi tanácsban kiemelte a szegedieknek a sebesültek ápolása körül tanúsított hazafias buzgalmát.

Augusztus 27-én kelt rendeletével Batthyány Lajos miniszterelnök intézkedése folytán a szegedi csapatot kellően felszerelték és Szolnokra, Görgey Artúrhoz irányították, ahol a Tiszán inneni mozgó nemzetőrség 1. zászlóaljába osztották be őket.

Szeptember 19-én Batthyány Lajos elrendelte az újoncok kiállítását. Október-november hónapokban Szeged újoncozás útján 420 katonát állított ki, akiket részint az alakuló 33. honvédzászlóaljba, részint a 2. Hannover huszárezred kiegészítésére osztottak be.

Szeptember 24-én Kossuth Lajos alföldi toborzó útra indult (Jellasics feltartóztatására katonákra volt szükség), melynek során Csongrád, Szentes, Hódmezővásárhely után indult Szegedre.

Október 4-én Kossuth Lajos Szegedre érkezett. Algyőnél már 50 kocsiból és 100 lovasból álló kíséret várta, majd a ma róla elnevezett sugárúton vonult a városba. Útvonalán, mintegy 7000 főből álló nemzetőrség és mintegy 10 ezer ember sorfala fogadta, kitörő lelkesedéssel. Kossuth a mai Klauzál téren egy szószékről mondta el halhatatlan beszédét, majd a néppel együtt esküdött fel a haza védelmére. Innen a Kaszinóba kísérték, este pedig a szegedi hölgyek fáklyásmenetet rendeztek tiszteletére.

Október 5-én Kossuth a város vezetőivel folytatott megbeszélésén javasolta, hogy 500 lovas nemzetőrt tartsanak készenlétben, ha a déli front úgy kívánja. Kossuth ezután szabaddá tette azt a mintegy 500 olasz deportáltat, akiket az osztrákok 15 évvel azelőtt zártak be a börtönként szolgáló szegedi várba. Az olaszok tomboló örömmel ünnepelték Kossuthot. Egy részük később belépett a honvédség mellett harcoló Olasz Légióba.

Október 6-án, elutazásakor Kossuth búcsúlevelet intézett a város közönségéhez: „A legszívesebb hálával veszek búcsút e lelkes Várostól, melynek ezereit esküdni hallám, hogy megmenti a hazát minden gondtól".

Október 9-én a város közgyűlése válaszul kinyilatkozta, hogy „az annyi századok óta hol erőszakkal, hol ármánnyal nyomorgatott haza megmentésének dicsőségében Városunk közönsége résztvenni forrón óhajt, s az esküt, melyet a nép ezrei a nagy hazafinak szabad ég alatt folyó hó 4-én esküdtek, tettel beváltani mielőbb készen álland". Feltehető, hogy Kossuth hívására várva ebben a légkörben született meg a szegedi újoncok ajkán a Kossuth-nóta.

Október 11-én a szerb támadás miatt Kossuth elrendelte, hogy 7 század gyalogos nemzetőr induljon Szegedről a Délvidékre, majd október 13-án Kikinda szerb kézre kerülésének hírére a szegedi városi tanács újabb 6 század gyalogos nemzetőrt küldött a város felmentésére. E csapatok Törökbecsénél megverték a szerb támadókat.

Október 15-én, éppen a magyar seregek átvonulásakor, Szőregen veszekedés tört ki a magyar és a szerb lakosság között. A szerb veszély által felfokozott hangulatban a magyar honvédek és a helyiek feldúlták a szőregi szerbek házait és 15 szerb lakost megöltek. Eközben Szegeden elterjedt, hogy Szőregen csata van. A lakosság vak dühhel indult Szőregnek, de tévedésből román marhakereskedőket konvoltak fel. A városban ugyanakkor szerb kereskedőket öltek meg. A zavargásnak összesen 60 áldozata volt.

Október 24-én Szegedről 500 lovas, 25-én és 29-én pedig kilenc gyalogos század (kb. 2400 fő) indult el a kikindai és a verseci tábor felé, ahol a szegedi nemzetőrök egész télen át felváltva táboroztak. Ezalatt a Damjanich vezérlete alatt november 7-én kivívott lagersdorfi győzelemben jelentős szerepet játszottak.

December 22-én a szegedi városi tanács elrendelte a korábban megajánlott 600 önkéntes kiállítását (240 fős önkéntes csapat már rendelkezésre állt). Windischgrätz közeledésének hírére országszerte mozgó nemzetőrcsapatok alakultak. Hamarosan létrejött a tisztán szegediekből álló 1500 fős (hét század) mozgó csapat, amelynek őrnagya Földváry Sándor lett. A csapat a honvédség oldalán dicső módon vett részt az osztrák–szerb haderő elleni harcokban.

December végén az osztrákok előrenyomultak a Dunántúlra, míg, Görgey visszavonult. A kormány január elején Debrecenbe költözött. Január közepén feladta a Délvidéket, hogy a Tisza mentén, Tokaj és Szeged között összevont csapatot állíthassanak ki az osztrák sereg ellen. Kossuth ezt január 9-én levélben tárta fel a szegedi tanácsnak. Válaszában Vadász polgármester a város támogatásáról biztosította a kormányt. Szeged és vidéke megtelt a szerbek elől menekülő magyarokkal.

1849. február 10-én az előrenyomuló szerb felkelők elfoglalták Szőreget, majd másnap Újszegedet támadták, sőt Szegedet is bombázták. A szerbek átkelését a befagyott Tiszán Alsóvárosnál visszaverték a Wasa gyalogezred katonái. A szakadozó jégtáblák ellenére Gombás József százados vezérlete alatt a felsővárosi nemzetőrök átkeltek a Tiszán és váratlanul oldalba támadták, majd tüzérségi segédlettel kiverték a mai Vedres és Csanádi utca sarkánál állomásozó ellenséget, amely éppen a fosztogatással volt elfoglalva.

Február 13-án Forget százados és Igmándy őrnagy a honvédséggel és a nemzetőrséggel megtámadta az ellenséget, amely a sáncokkal megerősített Szőregről makacs ellenállás után kénytelen volt visszavonulni. A szegedi nemzetőrségnek komoly szerepe volt az ütközet sikerében. A győzelem gátat vetett a Délvidéken az ellenség további terjeszkedésének.

Március 15-én a szegediek nagy tömege a Mars téren ünnepelte a forradalom első évfordulóját. A hálaadó istentiszteletet Kremminger Antal prépost vezette, majd Szabados József teológiai tanár mondott szentbeszédet.

Március 22-én a Perczel Mór tábornok által vezetett IV. hadtest megtámadta a Szőreg–Szentiván között elsáncolt 4–5000 főnyi megerősített szerb tábort. A Forget őrnagy által vezetett Wasa-gyalogosok szuronyrohammal vették be Szentivánt, Perczel elől pedig meghátrált az ellenség.

Március 26-án Igmándy alezredes kiverte a Gyálán visszamaradt ellenséges csapatot.

Április 3-án Szenttamás ostrománál hősiesen vívott a Földváry Sándor parancsnoksága alatt álló szegedi mozgó nemzetőrcsapat. Perczel offenzívájának keretében Gál László ezredes négyszer kísérelte meg a sáncok elfoglalását, de sikertelenül. Ekkor a szegedi önkéntesek szuronyszegezve keresztültörtek a csatorna hídján, s az ellenség hátába kerültek. A szegedi csapat volt az első, amely a sáncra jutott, s oda a Szeged városi lobogót tűzte fel. Néhány nap múlva Perczel a római sáncoknál megverte a szerbeket, majd Goszpodicénél ismét Földváry Sándor volt az, aki a szegedi önkéntesek élén a nemzeti lobogót a sáncokra tűzte.

Február és április folyamán Szolnok, Tápióbicske, Isaszeg, Vác, Nagysalló és Komárom jelezte a Damjanich vezette 3. szegedi zászlóalj győzedelmes útját. A csapat neve Damjanich vörössipkásaiával fonódott össze. Vitézségük az egész országban elismerést aratott.

Április 23-án a Mars-mezőn 20 ezer ember előtt kihirdették a magyar képviselőház Függetlenségi Nyilatkozatát. A várost este kivilágították, a mai Széchenyi téren zenekar szórakoztatta a szegedieket.

Június 29-én Haynau Pestet fenyegető támadása miatt a magyar minisztertanács a Tisza–Maros szögét jelölte ki a magyar csapatok egyesülési helyéül. Eközben Szeged körül a Marostól a Boszorkányszigetig sáncrendszer épült a város megrohanása ellen.

Július első napjaiban Szegeden a május óta folyt újoncállítás nyomán megalakult a 103. zászlóalj. A város ugyancsak magáénak mondhatta a Földváry-féle nemzetőrségből alakult 104. zászlóaljat. Eközben a tüzérség számára folyt eredményes toborzás a városban. Szegedről országszerte elismerően beszéltek.

Július 2-án Kossuth bejelentette, hogy a kormány és a képviselőház Szegedre teszi át székhelyét. Megindult a költözködés. A város egy hónapra valóságos hadi és politikai központtá vált. Kossuth és neje július 11-én érkezett Szegedre, ahol ismét lelkes ünneplés fogadta. A kormányzóelnök egy Széchenyi téri erkélyről mondott üdvözletet az egybegyűlteknek. Este a hölgyek fáklyásmenetet rendeztek számára.

Július 14-én Kossuth Lajos és a román Nicolae Balcescu Szegeden aláírta a Békélési Tervezetet a román–magyar szembenállás megszüntetéséről.

Július 21-én az országgyűlés megkezdte szegedi ülésszakát. Szemere miniszterelnök a nemzetiségek egyenjogúsítását tervező törvény benyújtásáról számolt be.

Július 28-án reggel mintegy 800 áldozatot szedve felrobbant az újszegedi lőszerraktár. Eközben Haynau serege már csak két napra volt a várostól. Ugyanezen a napon az országgyűlés elfogadta a Kossuth–Balcescu egyezményt megerősítő nemzetiségi törvényt.

Július 29-én a szegedi csapatösszevonásokhoz megérkezett Guyon Richárd 12 ezres serege, amely a szőregi csata idején a magyarkanizsai átkelőt védelmezi a Tiszánál. A lemondott Mészáros Lázár helyébe a Görgey-sereggel való aradi egyesülésig a tanács Dembinski tábornokot nevezte ki fővezérnek.

Augusztus 1-jén Dembinski kiürítette és harc nélkül feladta Szegedet. A magyar sereg a Kamaratöltés vonala mögé vonult vissza.

Augusztus 2-án Haynau csapatai megszállták a várost, majd másnap megindították a tüzérségi támadást a Tisza újszegedi partján hagyott kis létszámú magyar egység ellen, amely hősies ellenállás után kénytelen volt visszavonulni. Dembinski, bár visszaszoríthatta volna a Tiszán átkelt osztrák sereget, nem vette át a kezdeményezést. Szeged császári kézre került.

Augusztus 5-én Haynau megindította a támadást. Ez elől Dembinskinek veszteségek árán, de sikerült visszavonulnia. Útját azoban nem a Kossuthtal való megegyezés szerint Arad felé, hanem Temesvár irányába vette. Ezzel eloszlott annak reménye, hogy a Szeged alól elvonuló magyar sereg egyesülni tud az Aradra érkező Görgey-féle sereggel.

Szerkesztette:

Panek Sándor

A forradalom idején

Szeged városa 1848–49-ben 53 ezer lelket számlált. A város központja már akkor a mai Széchenyi tér volt (akkori nevén: Szabadság tér), ahol hetivásárokat tartottak. A mai Dugonics tér gabonapiacnak, a mai Roosewelt tér pedig halpiacnak szolgált. A városnak mindössze három útja volt kikövezve: a Kárász utca, a Szentháromság utca, és a Budai országút (a mai Kossuth Lajos sugárút). Még állt a szegedi vár, de hadászati jelentőségét rég elvesztette. Börtön volt benne, amelyben olasz politikai foglyok sínylődtek. A vár a Széchenyi tér egész Tisza felőli oldalát elfoglalta; legnyugatibb bástyája a mai főposta környékén állt, míg a legkeletibb, a vízibástya ma is látható a Tiszában. Északi oldala egészen a mai Tisza Lajos körút kezdetéig húzódott. A város legelőkelőbb helyei a Feketesas utca fogadói voltak: a Feketesas, az Aranysas és a Hétválasztóhoz címzett fogadó. A Tiszán egyetlen híd sem volt; a két partot mindössze egy hajóhíd kötötte össze a mai régi hídtól mintegy 50 méterrel lejjebb.